

РОМЕОУБИЕЦ ИЛИ ЛАТИНОУБИЕЦ? ОБРАЗЪТ НА ЦАР КАЛОЯН В ИСТОРИЧЕСКИТЕ СЪЧИНЕНИЯ НА НИКИТА ХОНИАТ И ЖОФРОА ДЪО ВИЛАРДУЕН

A SLAYER OF BYZANTINES OR A SLAYER OF LATIN? THE IMAGE OF TSAR KALOYAN IN THE HISTORICAL WORKS OF NICETAS CHONIATES AND GEOFFROI DE VILLEHARDOUIN

The paper deals with the image of the Bulgarian ruler Kaloyan in Nicetas Choniates' „*Historia*”, comparing it to the one in Geoffroi de Villehardouin's „*La Conquête de Constantinople*” in several respects: the image of Kaloyan the ruler, the one of Kaloyan the warlord, and the two chroniclers' estimates of the Bulgarian tsar. The author also raises the issue about up to what extent the image of ‘Slayer of Byzantines’ and ‘Slayer of Latins’ represented in the two sources corresponds to historical reality. The article also poses the question about how far the two chroniclers define Kaloyan as a tyrant?

Generalizing all the information in the two sources the author is striving at revealing the objective image and personality of Kaloyan. The comparative analysis of the two sources show the impact of the deep and age-old Bulgarian-Byzantine conflict, while despite Kaloyan's cruel attitude towards the Latins, Geoffroi de Villehardouin demonstrates a more impartial approach to the Bulgarian ruler's image. In conclusion, the paper points out that both chroniclers are building an image of ‘Slayer of Byzantines’ and ‘Slayer of Latins’, but Honiat's image has a deeper religious and historical undercurrent.

Keywords: the Fourth Crusade, medieval Bulgaria, Latin Empire, Bulgarian-Latin wars, medieval tyranny.

Настоящата статия акцентира върху образа на българския владетел Калоян (1197–1207 г.) в два знакови извора за Четвъртия кръстоносен поход и последвалите събития на Балканите в периода 1204–1027 г. – съчиненията на Никита Хониат (Choniates: col. 302-1058; Хониат: 8-94) и Жофроя дьо Вилардуен (Villehardouin 1973; вж. и Buchon 1840: 153-156, 211-213, Longnon 1939)¹. Други извори като хрониките на Робер дьо Клари (Clari 1974; Клари 2007) и Анри дьо Валансиен (Valenciennes 1948; вж. и Валансиен 2009), както и писмата на латинския император Анри (Litterae Henrici: col. 1522-1523; Buchon 1840: 153-156, 211-213 ; Henrici Epistolae: 11-32) също представят определена информация по темата на настоящото изследване, но имат второстепенен характер. Сред изворите, касаещи личността и действията на българския владетел, можем да отбележим също кореспонденцията между папа Иннокентий III и Калоян (Innocentius III: 307-379), историята на Георги Акрополит (Акрополит 1972: 151-213) и хрониката на Теодор Скутариот (Скутариот 1972: 214-304). Статията поставя въпроса доколко представеният в изворите образ на ромеоубиец и латиноубиец отговаря на историческите реалности. В допълнение изследването прокарва паралели между наложения образ на българския владетел и средновековната идея за тиранията и тираничното управление².

На първо място бих отбелязал, че за Хониат българският владетел често е просто Калоян, мизиецът Калоян, а понякога само „варваринът” или „Йоан, който беше роден и отхранен в Хемус” (Хониат 1983: 73). Показателно е, че буквално в същия откъс Никита Хониат представя латинския владетел Балдуин с титлата император. В това отношение прозира приравняването на българския владетел с Добромир Хриз, Иванко, Йоан Спиридонаки и други местни полусамостоятелни владетели на Балканите в кр. на XII и нач. на XIII в. Това визира пряко въпроса за легитимността на българския владетел. Редица моменти в разказа на Хониат водят до заключението, че същият представя българския владетел Калоян като нелегитимен владетел или *tiranus in titula* в контекста на средновековната политическа идеология. Един от най-ярките моменти, в които прозира това внушение, е описанието на действията на Калоян срещу Филипопол през 1206 г. Според Хониат „...Той [...] беше силно разгневен на жителите му, загдето нито му се подчиняваха, нито се отнасяха с него като с император, а го отблъскваха като кръвожаден мъж.” (Хониат 1983: 84)³. Без съмнение, Хониат определя българския владетел като жаден за власт, но без легитимни права върху императорската корона.

Следвайки повествованието на Хониат, откриваме множество детайли към образа на „тиранина” Калоян. Описвайки завладяването на Варна на 24 март 1201 г., авторът отбелязва следното: „И варваринът, без да се уплаши от светостта на деня (това беше тази преблагословена събота, когато Христос почивал в гроба) и без да се засрами от името християнин, което той произнасяше само с уста, подтикван от кръвожадни демони блъскаше в рова всички, които залови живи и хвърляше пръст, докато изпълни рова. Това място стана общ гроб.” (Хониат 1983: 67). Тук Хониат представя Калоян като обладан от демони псевдо-християнин, с което отново поставя под съмнение неговата владетелска легитимност. Внушението за кръвожадността на българския владетел присъства и в описанието на действията срещу латинците в Серес в края на април или началото на май 1205 г. (Хониат 1983: 78).⁴ Подчертавайки кръвожадността като лична черта в характера на Калоян, Хониат представя подобна, дори още по-кървава и жестока картина на действията на българския владетел срещу византийците във Филипопол през следващата 1206 г. Според автора той не само наказал изменниците с тежки наказания и новоизмислени начини за умъртвяване, но решил да води с ромеите убийствена и непримирима война (Хониат 1983: 85). По същия начин, представяйки поредния поход на Калоян от февруари 1206 г., Хониат посочва, че целта на българския владетел била „...да покори Адрианопол и да подчини Димотика, смятайки, че тези градове ще му бъдат награда за цялата война и че така той би могъл да изгони ромеите от Тракия и да я превърне в обиталище само на диви зверове.” (Хониат 1983: 88). Продължавайки с описания на действията на българския владетел през същата 1206 г., Хониат отбелязва: „Йоан...не престана да опустошава селищата и да прави набези, въобразявайки си, че унищожението на ромеите ще донесе сигурност за него и ще прекрати латинските походи срещу мизите...”. Спирайки се върху последната фраза, бих прокарал паралел с откъси от историята на Георги Акрополит век по-късно. Според Акрополит Калоян бил „царят на българите...”, т.е. за разлика от

Хониат той го титулува по достойнство, но подобно на Хониат изтъква крайно ожесточените действия във войните му срещу ромеи и латинци. Според думите на Акрополит *„А планът му бил ромеите никога да не могат да се върнат и да се закрепят в своите градове... Той отмъщавал прочее, както казвал, за злините, които император Василий извършил спрямо българите. И като казвал „че Василий се наричал Българоубиец, себе си назовавал Ромеоубиец.“* (Акрополит 1972: 152-153). И по-нататък: *„Всички го наричали Скилойоан. Защото като се сближил със скитското племе и завързал с тях роднинство, той възприел и характера на зверската им природа и се наслаждавал на убийствата на ромеите.“* (Акрополит 1972: 152-153). Без съмнение, тук откриваме пряко обвинение в родство с куманите-езичници и опит за обяснение на характера на войната срещу ромеите с две причини: съюзът с кръвожадните езичници и отмъщението за нанесените от Василий II удари върху българите в края на X и началото на XI в. И двете са свързани с образа на псевдохристиянски владетел, който се съюзява с езичници и се отдава на греха на отмъщението. Интересно е, че по-близкият до събитията Хониат не отбелязва нищо за отмъщение в отговор на действията на Василий II, което навежда на извода, че тази легенда е късна и не може да се свърже с епохата на Калоян. Интерес предизвиква фактът, че и двамата автори отбелязват стратегическата цел на българския владетел да унищожи съпротивителните сили на ромейските градове в Тракия, т.е. военно-политическа, а не морално-идеологическа цел.

Връщайки се отново към историята на Никита Хониат, можем да отбележим множество обвинения към Калоян в прояви на необуздан гняв, омраза и лудост. Един от най-фрапиращите примери е описанието на обсадата на Варна през 1201 г., при която, ако приемем думите на Хониат, Калоян избил тези, които били заловени живи в крепостта. Можем да предположим, че това били заловените войници от гарнизона и гражданите, които участвали в отбраната, както и че българите дали тежки жертви в кратката обсада (Хониат 1983: 66). Определени внушения за силен гняв, водещ Калоян до лудост, откриваме в описанието на смъртта на пленения латински император: *„А когато Аспиет възстана, Йоан пламна от гняв срещу латинците и раздражението му растеше все повече, докато стигна почти до лудост. Поради това той изведе Балдуин от тъмницата и заповяда да му отрежат краката до коленете и ръцете до раменете с Танедоска брадва, а след това да го хвърлят с главата надолу в една пропаст.“* (Хониат 1983: 92). Тук отново откриваме образа на псевдохристиянски владетел, който не спазва защитата на знатните пленници и дори действа срещу разума и политическата логика, следвайки поривите на необуздана омраза и гняв. Изтъквайки последните публикувани изследвания за смъртта на Балдуин и легендите около нея (Марков 2010: 28-48), можем да посочим, че в описанието на Хониат има явни противоречия и то най-вероятно не съответства на историческата истина.

В същото време определени моменти в историята на Хониат представят Калоян като потаен, прикрит и алчен владетел. Описвайки събитията непосредствено след 25 април 1205 г., Никита Хониат внушава, че Калоян замислял да заграби не само градове и земи на Латинската империя в Константинопол, но и градове в Солунското кралство на Бонифаций (Хониат 1983: 77). В същия разказ откриваме и внушението, че Калоян

следва този свой план коварно, използвайки подмолни средства и подтиквайки солунчани към бунт срещу съпругата на Бонифаций (Хониат 1983: 78)⁵. Тук отново прозира общата идея на хониатовия разказ и в частност образа на Калоян. Въпреки негативното отношение към латинците и описанията на извършените жестокости при потушаване на гръцкото въстание в Тракия през 1205 г., Хониат приема по-скоро тях като наследници на Византийската империя и отхвърля опитите на „тиранина“ Калоян за подялба на византийското наследство. Тази позиция на автора е видима и в контраста на образите на латинци, българи и кумани в описанието на сражението под Русийон от 31.01.1206 г. Според Хониат латинският отряд бил отбран, отличаващ се от другите, и включвал високи мъже, удивителни във военните упражнения и поставени под началството на Тиери, мъж твърде виден и благороден (Хониат 1983: 85). В същото описание власите и българите са в традиционното амплуа на диви и жестоки войни, които не вземат пленници⁶. Този контраст в представянето на латинци и българи в описваните събития е особено явен и видим в кратко описание от същия автор, който обобщава, че мизиецът Калоян се превърнал в нов бич за ромеите, „*по-тежък и носещ големи бедствия*“ (Хониат 1983: 77). Явно тук Хониат съвсем ясно определя Калоян, българите и куманите като нова и по-голяма опасност от латинците, които завладели Константинопол година по-рано. Всичко това е показателно за сложната и изтънчена политическа идеология на Никита Хониат, както и за ролята и мястото на българския владетел Калоян в нея. Този образ може да бъде свързан с внушението, че от двете големи опасности за византийците – латинците и българите, първите в лицето на Балдуин и Бонифаций са по-малкото зло.

Анализът на гореизложеното показва, че изграденият от Хониат образ на българския владетел Калоян може да се разглежда като алегоричен и събирателен образ на действията на българи, власи и кумани срещу латинците и гърците в Тракия. Що се отнася до посочените по-горе характеристики на българския владетел, според Хониат той е нелегитимен и тираничен владетел, който се стреми към титла, власт и територии, които не му принадлежат по право. Крайното внушение, прозиращо пряко и косвено в историческото съчинение на Хониат, е, че Калоян е абсолютното, смъртоносно зло.

Интересно е сравнението на представения по-горе образ на българския владетел с този в „Завладяването на Константинопол“ от Жофроя дьо Вилардуен. Първото сведение на Вилардуен относно личността на Калоян владетеля е кратко, обективно и безпристрастно: „...*по време на този поход, в който замина императорът (Алексий IV, бел. моя), всичките гърци от едната и от другата страна на ръкава се присъединиха към него ..., с изключение само на Йоанис, който беше крал на Влахия и България.... Този не се подчини нито на неговата воля, нито на неговата милост.*“ (Вилардуен 1985: 76, гл. 202). Вилардуен отбелязва също, че Йоанис, кралят на Влахия и България, бил твърде богат и могъщ (Вилардуен 1985: 115, гл. 404). Още в първите сведения за Калоян маршал дьо Вилардуен го представя като враг на ромеите. Описвайки действията на Балдуин непосредствено след избирането му за император на 9 май 1204 г., Вилардуен посочва, че: „*Гърците му поискаха като на свой сеньор да им остави гарнизон в града заради Йоанис, краля на Влахия и България който често водеше война с*

тях.” (Вилардуен 1985: 91, гл. 273). Без да коментирам достоверността на сведението за истинския повод за настаняване на латински гарнизон в Адрианопол, бих подчертал сведението за пряка заплаха за този важен град от страна на българския владетел още през 1204 г.

По подобен, бих определил като обективен и безпристрастен начин, маршал дьо Вилардуен представя Калоян и в описанието на заемането на Филипопол от отряда на Рение дьо Три. Според автора, когато последният се отправил към Финепопол (Филипопол), “...хората от страната го посрещнаха и го призваха за свой сеньор; и му устройоха твърде добър прием; те имаха твърде голяма нужда от това, защото Йоанис, кралят на Влахия, беше водил с тях тежка война” (Вилардуен 1985: 98, гл. 311). По подобен лаконичен, кратък и точен начин Вилардуен представя и пристигането на Калоян и неговите войски под Адрианопол в началото на април 1205 г. (Вилардуен 1985: 105, гл. 352)⁷. Въпреки горчивината от поражението, Вилардуен представя своя противник Калоян като решителна и енергична личност. Описвайки действията на противника непосредствено след битката при Адрианопол от 14.04.1205 г., авторът отбелязва, че Калоян предприел преследване и било истинско щастие, че не настигнал бягащите латинци (Вилардуен 1985: 108, гл. 371; с. 109, гл. 374). Подобна обективност наблюдаваме и в описанието на кампанията на българския владетел през пролетта на 1205 г. Според Вилардуен „Йоанис, кралят на Влахия и на България, беше заел с всичките си войски цялата земя; и страната, и градовете и замъците държаха за него; и неговите кумани бяха препускали до пред Константинопол” (Вилардуен 1985: 111, гл. 386). Представяйки събитията след поражението на латинците при Русийон от 31.01.1206 г. авторът отбелязва, че българският владетел се зарадвал на новината за смъртта и пленяването на голяма част от латинската войска и организирил нов поход в Романия (Вилардуен 1985: 116, гл. 412). Това описание, наред с редица други, свидетелства не само за избиване, но и за пленяване на латинци. Можем да приемем за обективно и сведението на Вилардуен, че през 1205 г. и началото на 1206 г. по-голяма част от гърците и гръцките градове в Тракия подкрепяли българския владетел и воювали срещу латинците.

От друга страна, подобно на Хониат Жофроа дьо Вилардуен описва редица примери на жестокост, проявена лично от Калоян или от българи и кумани във войната срещу латинците. Наглед обективният тон на френския маршал се променя при описанието на обсадата на Серес от юни 1205 г. Тук Вилардуен отново използва титлата крал на Влахия и България, но подчертава изрично, че българският владетел не присъствал лично при обсадата (Вилардуен 1985: 112, гл. 392). Вилардуен описва предаването на крепостта от латинския гарнизон след преговори, както и нарушаването на споразумението и избиването на всички знатни латинци по заповед на Йоанис (Вилардуен 1985: 113, гл. 394). Въпреки че определя това като смъртно предателство, текстът е неясен относно личното присъствие на Калоян при обсадата. Макар че изрично е посочен в края като предател, т.е. нарушител на споразумение, остава съмнението дали Калоян лично е отговорен за всички действия и решения, които му се приписват.

Друг пример за жестокост в хрониката на Вилардуен е свързан с превземането на Филипопол през 1205 г. Подобно на Хониат авторът представя унищожаването на града от Калоян, наказанията за част от първенците и отвещдането на населението в плен (Вилардуен 1985: 114, гл. 402). Подобни са и описанията на Георги Акрополит и на император Анри (Henricus imperator: 154; ЛИБИ 1981: 15)⁸. Като пример за лична жестокост и неприемливо отношение към знатен пленник е представена и екзекуцията на Бег дьо Франзюр при атакуването на Напл през 1206 г. (Вилардуен 1985: 117., гл. 414)⁹. Без съмнение Вилардуен проявява възмущение и учудване от факта, че били избити знатните, а пощадени незначителните. Според същия хронист броят на отвещданите през 1206 г. пленници достигал 20 000, и те били изселвани с колите, багажа и стадата им (Вилардуен 1985: 123). Дори и да приемем цифрите за преувеличени, те свидетелстват за обезлюдяване на Тракия и преселване на местно население на север от Стара планина. Сред множеството примери за това е и описанието на превземането на Родосто през февруари 1206 г. Според Вилардуен градът се предал на самия Калоян, но това може да бъде поставено под съмнение (Вилардуен 1985: 117, гл. 416). Прякото внушение на автора е, че в действията си през ранната пролет на 1206 г. Калоян не спазвал никакви споразумения.

Дали това отговаря на историческата истина и дали Калоян управлява пряко и еднолично описаните военни кампании? Мисля, че отговорът е в следващата глава 419: *„И така куманите плениха богатствата на страната, мъжете, жените и децата и разрушиха градовете и крепостите, и сториха такова голямо разорение, че никога никой човек не беше слушал да се говори за по-голямо”* (Вилардуен 1985: 118, гл. 419). Смятам, че описаните нарушения на споразуменията за предаване на крепостите са дело на куманите и на типа война, която водят, както и че в много от описаните епизоди от военните действия контролът на владетеля Калоян бил ограничен.

Описаното бързо отстъпление на Калоян от 1206 г. от Адрианопол и Димотика, които били под обсада, както и фактът, че при преследването българският владетел бил много бърз и не бил застигнат, също поставят под въпрос личното му присъствие в тази кампания. По същия начин остава неясно дали наистина Калоян присъствал лично при повторното нападение над Димотика през септември-октомври 1206 г. Най-вероятно то било осъществено от бързоподвижни кумански и български отряди, в отсъствието на владетеля: *„И Йоанис язди към Димот, превзе го и го разруши и събори стените до земята. И той препуска из цялата страна и залавя мъже и жени и деца и добитък; и стори големи разрушения.”* (Вилардуен 1985: 118, гл. 419). За разлика от този пример, друго описание на Вилардуен – това на кампанията от март-април 1207 г. и обсадата на Адрианопол, води до заключението за лично присъствие на българския владетел (Вилардуен 1985: 126, гл. 461).

На следващо място бих отбелязал, че Вилардуен, подобно на Хониат и на останалите автори, описващи тази война, представя Калоян като разрушител. Без да се спирам върху множеството примери в източниците за сриване до основи на превзетите крепости и върху използването на израза *“...разрушил стените до земята”*, бих обобщил, че те не бива да бъдат приемани в буквален смисъл (Вилардуен 1985: 123,

гл. 447). На пръв поглед проява на отмъщение, жестокост и ярост, тези действия имат своето обяснение в общата стратегия на Калоян (Ангелов 1989: 95)¹⁰. Може би едно от най-кратките и точни обяснения за действията на българския владетел можем да открием у Георги Акрополит, който отбелязва следното: “... *А планът му бил ромеите никога да не могат да се върнат и да се закрепят в своите градове... А населението той вдигнал оттам и го настанил край бреговете на Истър.*” (Акрополит 1972: 156). Всичко това насочило войната към обсадни действия, придружени с опустошение, обезлюдяване на земите и сриване на основните опорни точки на противника – укрепените градове и замъците. Тази стратегия преследвала двойна цел: от една страна, изтласкване на латинците в Константинопол и неговите близки околности, а от друга – лишаване на гръцкото население и аристокрация в Тракия от възможност за подновяване на българо-гръцкия конфликт след краха на Византийската и ранния колапс на новата Латинска империя (Вилардуен 1985: 118)¹¹.

Макар че в основни линии Жофроя дьо Вилардуен проявява сравнително неутрален и обективен тон в описанието на българския владетел, в определени моменти неговата история се доближава до тона и посланията на Хониат. Описвайки смъртта на маркиз Бонифас дьо Монфера през 1207 г., Вилардуен представя Калоян като жесток и наслаждаващ се от вида на отрязаната глава на Бонифас: “... *И хората от страната изпратиха на Йоанис главата: и това бе една от най-големите радости, които той някога бе изпитвал.*” (Вилардуен 1985: 132, гл. 499). Представяйки образа на българския владетел в изворите, бих посочил и едно от писмата на регента Анри от 5 юни 1205 г. до папа Иннокентий III. Според Анри латинците заловили писмо на Калоян до селджукските турци, което било препратено заедно със заловените български пратеници до самия понтифекс (Henricus: col. 707; ЛИБИ 1965: 367). В случая бих подчертал явната цел за дискредитиране на българския владетел пред папата и представянето му като съюзник на мюсюлманите.

Анализирайки посочените по-горе сведения, бих посочил, че за разлика от Никита Хонат, Жофроя дьо Вилардуен титулува Калоян крал на Влахия или крал на Влахия и България. На следващо място впечатлява обективният подход на маршала в описанието на военните качества на Калоян и на успехите му във войната срещу латинците. За разлика от Хониат Жофроя дьо Вилардуен не представя българския владетел като безумен или обхванат от бесове. Показателен факт е липсата на обвинения за смъртта на император Балдуин. Напротив, описаното от Вилардуен свидетелство за смъртта на императора води до сериозни съмнения в достоверността на тезата на Хониат. Друга съществена разлика между Хониат и Вилардуен е фактът, че последният описва пленяване на латински рицари от Калоян и българите. Вилардуен свидетелства също, че през 1205 г. и началото на 1206 г. по-голяма част от гърците и гръцките градове в Тракия подкрепяли българския владетел и воювали срещу латинците. Хониат премълчава този факт, отбелязва го бегло. Явно целта е да представи Калоян като изначален и безкомпромисен враг на ромеите.

В заключение бих отбелязал няколко основни извода. Разгледаните автори, основно Хониат и Вилардуен, свързват както големите военни кампании, така и най-мал-

ките обсади и набези във войната от периода 1205–1207 г. с личността на цар Калоян. Имайки предвид, че става въпрос за повече от две години продължителност на военните действия и за многобройни и разнопосочни военни кампании и походи, мога да заявя категорично, че личността на Калоян, т.е. неговото лично присъствие и командване не може да бъде свързано пряко с всички тях. Ето защо достигам до заключението, че образът на българския владетел у Хониат, Георги Акрополит, Жофроя дьо Вилардуен и цитираните писма на император Анри е събирателен и не представя обективно личността Калоян. Може да се твърди с голяма степен на сигурност, че Калоян не присъствал лично при много от описаните военни кампании и обсади. Името му е нарицателно и е събирателен образ на кумани, българи и власи, а приписваните лично на него грабежи и разрушения в голяма степен са дело на куманите и резултат от техния начин на воюване. Всичко това поставя под съмнение както прякото присъствие на Калоян в много от описаните военни действия, така и твърдението за плен контрол и лично присъствие на българския владетел в описаните от Хониат, Акрополит, Вилардуен и други извори насилия и жестокости над мирното население в Тракия и в избиването на пленени латински рицари. Бих подчертал, че дори и тези, приписвани лично на Калоян екзекуции, засягат само част от пленниците, за което пряко и косвено свидетелстват някои от разглежданите извори.

Що се отнася до посочените по-горе в текста преки и косвени обвинения срещу Калоян в тирания или тиранично управление, смятам, че те го определят по-скоро като *tiranus in regimine*, а не като *tiranus in titula*. Съвсем очевидно, за разлика от Георги Акрополит и Жофроя дьо Вилардуен, които титулуват Калоян с владетелска титла, т.е. не оспорват неговите легитимни права, Хониат го представя без титла. Това води до извода, че Хониат описва българския владетел като *tiranus in titula*, което впрочем е логично следствие от пълното отхвърляне на династията на Асеневци като легитимна. По-съществени са обвиненията в тирания като форма на управление. Тези обвинения са свързани с описаните насилия над ромеите, с нарушаване на споразуменията с ромеи и латинци, със съюза с куманите-езичници и с представения в писмото на император Анри опит за преговори и съюз на Калоян със селджукските турци в Мала Азия. Бих посочил, че византийските автори Хониат и Акрополит на практика обвиняват Калоян в тирания, докато у Вилардуен липсват подобни внушения.

В края бих обобщил, че многократно цитираните автори и извори представят българския владетел Калоян като ромеоубиец и латиноубиец. Без съмнение, изграденият от Хониат образ носи по-дълбок, цялостен и отрицателен характер с ярък политически контекст. Сравнителният анализ между тези извори показва силното влияние на вековния българо-византийски конфликт върху историята на Хониат, докато въпреки тежката и кръвопролитна война с българите, власите и куманите, Жофроя дьо Вилардуен проявява по-обективен и умерен подход при изграждането на образа на българския владетел.

БЕЛЕЖКИ

¹ Съчинението на Вилардуен има три издания на български език: **Жофроа дьо Вилардуен**. Завладяването на Цариград. София, 1947; **Жофроа дьо Вилардуен**. Завладяването на Константинопол. София, 1985; **Жофроа дьо Вилардуен**. Завладяването на Константинопол. София, 2000.

² В най-общ план средновековната идеология определя тираничното управление като нелегитимно узурпиране на властта (*tyrannus in titula*) или легитимно по принцип управление на владетел, който управлява чрез насилие, превишавайки своята власт, включително и по отношение на Църквата (*tyrannus in regimine*).

³ „А Мизиецът Йоан потегли срещу Филипопол и го превзе, като плячкоса, опустоши и изби мнозина с меч. Той...беше силно разгневен на жителите му, загдето нито му се подчиняваха, нито се отнасяха с него като с император, а го отблъскваха като кръвожаден мъж. Но най-много той кипна от варварска ярост тогава, когато те приеха Алексий Аспиец, подчиниха му се като на свой господар и много пъти с оръжие отблъскваха нападенията на Йоан.”

⁴ „...Прочее, като стигна в Серес, той влезе в бой с тамошните латинци и като проля много потоци кръв, победи и тях. Защото латинците бяха посрещнали Йоан със свойствената си стегнатост в боевете и готовност да го отблъснат и така бяха избили мнозина негови хора. Но не след дълго победената латинска войска избяга в Серес, без да успее да затвори вратите, и власите, и ромеите, които преследваха бегълците, нахлуха вътре в стениите.”

⁵ „...То (писмото, бел. моя) му известяваше за бунта на солунчани и че самата тя, изгонена от града, била избягала в крепостта и вече много дни е обсадена, а градът е завладян от един влах, наречен Ецуйсмен, който бранел Просек и всички тамошни земи, подвластни на Йоан.”

⁶ Всъщност това не отговаря на историческата истина, тъй като преки и косвени свидетелства на Хониат и други писмени извори за войната от 1205–1207 г. предоставят сведения за латински пленници.

⁷ „Йоанис, кралят на Влахия, идваше да подпомогне тези от Адрианопол с твърде голяма армия, защото той водеше власи и българи и около четиринадесет хиляди кумани, които не бяха покръстени.”

⁸ Според император Анри, след като обсадил Димотика през юни 1205 г., Калоян избил всички знатни и откарал във Влахия заедно с цялата плячка всички незнатни с движимото им имущество.

⁹ „А Бег дьо Франзюр беше доведен пред Йоанис и той заповяда да го умъртвят незабавно. И всички останали, които не струваха нищо, гърци и латинци, и всички дребни люде, жени и деца, той отведе затворници във Влахия...”

¹⁰ Според авторите „...Завладените крепости Калоян разрушавал, а населението им откарвал в плен, за да не могат да служат в бъдеще за опора на латинската власт в Тракия”. Аз бих добавил, че не само на латинската, но и на гръцката власт в Тракия. Всъщност разрушаването на българо-гръцкия съюз от 1205 г. е напълно логично събитие в общия ход на войната.

¹¹ Според Вилардуен Анри, братът на пленения Балдуин, и бароните в Константинопол били твърде зле, защото освен Константинопол те не били запазили нищо друго, освен тези два града.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Акрополит 1972: Георги Акрополит. А. История. ГИБИ, т. VIII. София, 1972, 151-213.

Ангелов 1989: Ангелов, Д., Б. Чолпанов. Българска военна история. От втората четвърт на Х в. до втората половина на XV в. София.

Валансиен 2009: Анри дьо Валансиен. История на император Анри. София.

Вилардуен 1985: Жофроя дьо Вилардуен. Завладяването на Константинопол. София.

Клари 2007: Робер дьо Клари. Завоюването на Константинопол 1204 г. София.

ЛИБИ 1965: ЛИБИ, т. III. София.

ЛИБИ 1981: ЛИБИ, т. IV. София.

Марков 2010: Марков, Н. Завоюването на Константинопол от латините през 1204 година и войните им с българите. В. Търново.

Скутариот 1972: Теодор Скутариот. Обзорна хроника. ГИБИ, т. VIII, София, 214-304.

Хониат 1983: Никита Хониат. История. ГИБИ, т. XI. София, 8-94.

Buchon 1840: Buchon, J. A. Recherches et matériaux pour servir à l'histoire de la domination française aux XIIIe, XIVe et XVe siècles dans les provinces démembrées de l'empire grec à la suite de la IV-e croisade. Paris.

Choniates: Nicetae Choniatae. Historia. Patrologia Graeca, v. 140.

Clari 1974: Robert de Clari. La conquête de Constantinople. (Les classiques français du Moyen Age – 40). Paris.

Henrici Epistolae: Henrici Imperatoris Latinorum. Epistolae. ЛИБИ, т. IV. София, 1981.

Henricus: Henricus, frater imperatoris, Innocentio III papae significavit Balduinum imperatorem a Bulgaris captum esse. Patrologia Latina, CCXV, col. 707.

Henricus imperator: Henricus imperator fratri suo Gaudefrido scribit ut imperio Constantonopolitano succurat. – In: Buchon, J. A. Recherches et matériaux pour servir à l'histoire de la domination française aux XIIIe, XIVe et XVe siècles dans les provinces démembrées de l'empire grec à la suite de la IV-e croisade. Paris, 1840.

Innocentius III: Innocentius III papa – Caloiohannes rex. ЛИБИ, т. III. София, 1965.

Litterae Henrici: Litterae Henrici Constantinopolitani imperatoris ad dominum papam de debellatione Voullae apud Philipopolim. Patrologia Latina, t. CCXV.

Longnon 1939: Longnon, J. Recherches sur la vie de Geoffroy de Villehardouin. Paris.

Valenciennes 1948: Henri de Valenciennes. Histoire de l'empereur Henri de Constantinople, publiée par J.Longnon. (Documents relatifs à l'histoire des Croisades, II). Paris.

Villehardouin 1973: Villehardouin. La conquête de Constantinople. Editée et traduite par E. Faral, t. I-II. (Les classiques de l'histoire de France au Moyen Age – XVIII, XIX). Paris.